

נושא העבודה :

חוזה אחיד

תאריך : ינואר 2017

”העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר

משפט עברי”

הקדמה אישית

בחרתי בנושא זה משום שהוא נורא משך לי את העין וסקרן אותי.

רציתי לחקור ולדעת על מה מדבר החוזה האחיד, מה מטרותיו וכיצד הם באים לידי ביטוי, הן בחקיקה והן פסיקה.

דבר נוסף שעזר לי לבחור בנושא זה הוא שבאחד מהשיעורים שלנו דיברו איתנו, ונתנו לנו דוגמא על חוזה אחיד, על למה הפעילו אותו וכיצד הוא השפיע על מהלך המשפט.

לפי המילים חוזה אחיד אפשר לדעת שמדובר על חוזה אחד שתקף לכולם ואין בו שום אפליה לטובת אף אזרח.

לסיום אני מקווה שאני אלמד על החוזה האחיד ושהוא יצור בי עניין אף ויסחוף אותי איתו בעבודה.

תוכן עניינים

1	הקדמה אישית	פרק ראשון
2	תוכן עניינים	פרק שני
3	מבוא	פרק שלישי
4	משפט ישראלי	פרק רביעי
12	משפט עברי	פרק חמישי
17	פרק השוואה	פרק שישי
18	סיכום	פרק שביעי
19	ביבליוגרפיה	פרק שמיני

מבוא

חוזה אחיד הוא חוזה לדוגמא הפועל בין מעסיק לעובדיו שבו המעסיק מכין חוזה ומשתמש בו נגד כל עובדיו ללא כל יוצא דופן.

בחוזה האחיד מטרתו שלא תהיה אפליה, ולכן כל אחד יכול להשתמש בו, לרוב בחוזה מנוסח בידי צד אחד כדי להשתמש בו התקשרויות עם לקוחותיו.

הוא מוצג כמוצר מוגמר שאי אפשר להתמקח עליו. החוזים האחידים חוסכים עלויות ניסוח של חוזים במיוחד לכל עסקה.

בעבודה זו אציג מהו חוזה אחיד, אציג את מאפייניו, מתי נחקק החוק ומדוע, מה היה עד שהוא הוקם וכו'.

בנוסף אראה לפי פסיקה ישראלית ופסיקה עברית את השוני בניהם לגבי חוזים מסוג זה.

משפט ישראלי

חקיקה:

ב-20 באפריל 1958 מינה שר המשפטים ועדת משפטיים בראשות הפרופ' גד טדסקי בשביל ייעוץ בנוגע לחקיקה אפשרית לפתרון הבעיות הכרוכות בחוזה האחיד.

רוב חברי הוועדה חשבו שהביקורת השיפוטית היא הדרך הטובה ביותר למטרה שהוצבה בפניהם, ההוראה המרכזית בהצעתם למחוקק שאותה הם הכלילו בדו"ח תחת הכותרת¹

¹ חוק החוזים האחידים, התשמ"ג-1982 אריאל בן נון

”סמכות בית המשפט לפסול תנאים מחמירים” נוסחה באופן כוללני בשביל להדגיש לצרכן כלי יעיל להגנה מקיפה בפני הניצול לרעה של יחסי הכוחות בין המתקשרים.

המחוקק הישראלי היה הראשון שניסה לפתור את הבעיה הסבוכה של החוזים האחידים בדרך של חקיקה מיוחדת, הוא הקפיד שלא לפגוע מעל למזער הדרוש בחופש הכוחות הפועלים במשק, וזאת למען הגנת הצרכן.

בחוזה אחיד אין מקום למשא ומתן בין בעלי ההתקשרות, ההצעה כוללת תנאי התקשרות המגובשים באופן סופי ואין לניצע השפעה עליהם ובפניו עומדת הדילמה לקבל את ההצעה כמו שהיא או לדחות אותה.

לפי חוק החוזים האחידים², ניתן לראות כי מטרת החוק היא הגנה על לקוחות מפני תנאים מקפחים בחוזים אחידים.

כעת אסביר את החוק: הנוסח של החוזה שתנאיו או כולם או מקצתם נקבעו מראש ע”י צד אחד כדי שישמשו תנאים לחוזים רבים בינו לבין אנשים לא מסוימים.

מרכיב הנוסח של החוזה: בנוסח החוזה לא מדובר בחוזה עצמו אלא בנוסח של החוזה. בית הדין שהוקם על פי החוק אינו דן בחוזים מוחשיים.

על בית המשפט מוטל להכריע ביחסים של בעלי הדין שביניהם נכרת חוזה.

חוזה אחיד מדבר על חוזה שתנאיו נקבעו על ידי הספק כדי לשמש תנאים לחוזים רבים.

נוסח החוק מבהיר שהתנאים הקבועים מראש ישמשו תנאים לחוזים רבים מבלי שישונו ומבלי שיותאמו לנסיבות המיוחדות של כל מקרה ומקרה.

התנאים שבחוזה אחיד: תנאי החוזה מנוסחים או לפחות בחלקם על ידי צד אחד בלבד.

אך לא תמיד מתגלה תוכן החוזה במלואו על פני מה שכתוב. יש שיטות שונות בשביל לקבוע את התנאים שבחוזה אחיד.

² חוק החוזים האחידים, תשמ”ג-1982*

בנוסח של החוזה שמכיל את כל המרכיבים של החוזה האחיד יתכן שיהי תנאים שהם מחוץ לתחום של החוק. תנאיו של החוזה נקבעו מראש על ידי הספק.

ישנם חוזים שבהם תנאים קבועים מראש ולצדם תנאים מוסכמים בין הצדדים בהסכמה הדדית, התנאים שנקבעו מראש על ידי צד אחד הם לבדם כפופים להוראות של החוק.

ספק ולקוח בחוזה אחיד: בתורת החוזים הכללית החוק מיועד להגן על הלקוח כלומר על הצד החלש יותר מבין המתקשרים. הספק מוגדר כמי שמציע את ההתקשרות שלפיה תהיה חוזה אחיד, הוא זה שיוזם ודורש את צורת החוזה, אם הוא ייכרת, ובידו הכוח הכלכלי להניע את הצד שכנגד, את הלקוח להשלים עם התנאים שבהם הוא בחר.

התנאי המקפח: גם אם הצרכנים חתמו על חוזה אחיד, אם התברר שיש בחוזה תנאים מקפחים כלומר, תנאים שיש בהם יתרון בלתי הוגן לעסק, ואשר עלולים לפגוע בצרכנים, בית המשפט מוסמך לבטל את התנאים האלה. יתרה מזאת, ליועץ המשפטי ולמועצה לצרכנות יש סמכות לבקש את ביטולו של תנאי מקפח בחוזה אחיד של עסק.

החוק מחייב כי גודל האותיות בחוזה האחיד הצרכני יהיה מעל 2 מ"מ, שאם לא כן, החוזה עלול להתבטל ולהיחשב הטעיה.

קיפוח לקוחות עשוי לנבוע משלילת זכויות חוזיות ומהגבלות בהגנה עליהן, מהטלת מרותו של הספק על עניינים השייכים לביצוע החוזה או על עניינים הקשורים אליו קשר רופף בלבד או שאין להם קשר אליו כלל.

הקיפוח במובן החוק אינו מוגבל לענייני כלכלה וכסף אמנם במרבית המקרים ספקים ולקוחות עוסקים בקשרים עסקיים, באספקת מצרכים ובתמורתם.

התנאי המקפח בהקשרו- על השופט ועל הדיין לבחון את הקיפוח שבתנאי של חוזה אחיד בשים לב למכלול תנאי החוזה. אין תנאי מקפח כשלעצמו. בדרך כלל התנאי המובא לביקורת הוא חלק מפסיפס של תנאים ורק שמסתכלים על החוזה בכללותו ניתן להעריך את משקלו ואת ההשפעה שלו.

אפשר לחלק את התנאי המקפח לארבעה קבוצות עיקריות:

1. תנאים הפוגעים בזכויות הלקוח על פי דין ובמיוחד תנאים המשחררים את הספק מאחריותו.
  2. תנאים המרשים לספק לשנות את החוזה באופן חד צדדי אחרי כריתתו.
  3. תנאים המגבילים את חופש ההתקשרות של הלקוח.
  4. תנאים המכבידים על הלקוח בגישתו לערכאות ובהגנה על עניינו.
- ביטול התנאי המקפח: בית משפט ובית הדין יבטלו או ישנו בהתאם להוראות חוק זה, תנאי בחוזה אחיד שיש בו - בהסתכלות על המכלול תנאי החוזה ולנסיבות אחרות - משום קיפוח לקוחות או משום יתרון בלתי הוגן של הספק העלול להביא לידי קיפוח לקוחות. אפשר לבטל בשתי דרכים את החוזה האחיד-
- א. פנייה לבית הדין לחוזים אחידים – בסעיף³ 16 לחוק נקבע כי היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, הממונה על הגנת הצרכן וכן ארגון לקוחות או רשות ציבורית שהוסמכו לכך רשאים לפנות לביה"ד לחוזים אחידים ולדרוש ביטול תנאי מקפח בחוזה אחיד כלשהו. אמנם הצרכן הבודד אינו יכול לפנות ישירות לביה"ד לחוזים אחידים, אך באפשרותו לפנות לאחד הגופים שלהם גישה לבית הדין ולהיעזר בהם.
  - ב. במסגרת תביעה רגילה – היה והלקוח מגיש תביעה כנגד הספק הוא רשאי, בין היתר, לבקש מבית המשפט הדין בתביעה שיבטל תנאי בחוזה המהווה תנאי מקפח ולביהמ"ש הדין בתביעה הסמכות לקבוע שהתנאי מקפח את הלקוח.
- ההבדל המעשי בין דרכי הביטול השונות בא לידי ביטוי בהיקף תוקפה של ההחלטה: בימ"ש שדין בתביעתו של לקוח מסוים יכול לקבוע שהתנאי הוא מקפח ביחס לאותו לקוח בלבד. מאידך, ביה"ד לחוזים אחידים הקובע שתנאי בחוזה שהובא לפניו הוא מקפח עוקר בכך למעשה את הסעיף מכל החוזים בהם הוא נכלל.

³ אתר הפרומים המשפטיים - <http://www.lawforums.co.il/fullArticleDetails.aspx?id=157396>

בית הדין לחוזים אחידים: בית הדין לחוזים אחידים יושב בירושלים בבניין בית המשפט המחוזי. בית הדין פועל במקביל לבתי המשפט בביקורת על החוזים האחידים ומתערב, להגנת הצרכן בניסוחם.

בית הדין דן⁴ בהרכב של שלושה דייני, בראש יושב אב בית הדין או ממלא מקומו, הנבחרים מבין שופטי בתי המשפט המחוזיים.

שאר הדיינים נבחרים על ידי שר המשפטים ויהיו לרוב נציגי ארגוני צרכנים, אנשי אקדמיה ועוד.

לבית הדין ישנם שני תפקידים:

1. אישור חוזים אחידים:

ספק יכול להביא את החוזה האחיד אותו הוא הכין לבית הדין, על מנת שיאשרו שחוזהו נטול בקשות מקפחות.

המשיבים בהליך זה יהיו היועץ המשפטי לממשלה ולפעמים יצורפו אליו משיבים נוספים אשר לרוב יהיו נציגים של ארגוני הצרכנים אשר יש להם אינטרס בחוזה האחיד המובא לאישור.

חוזה אחיד שאושר על ידי בית הדין חסין מטענות לתנאים מקפחים למשך תקופה של 5 שנים. אולם, החוק מותיר פתח לטענה לקיפוח במקרים מיוחדים בהם היועץ המשפטי לממשלה מגיש בקשה לביטול למרות אישור החוזה.

כמו כן, על החוזה יצוין כי הוא מאושר על ידי בית הדין לחוזים אחידים.

מה שמהווה מידע לכך שהחוזה מאוזן ותקין.

אם וכאשר תתקבל הצעת חוק דיני ממונות, יוקטנו התמריצים לספקים להגיש את חוזיהם לאישור בית הדין, זאת משום שלטענת מנסחי ההצעה, הליך האישור הוכח כלא יעיל וכדי להבטיח השקעת משאבים בצורה יעילה. בהצעת חוק דיני ממונות ידון בית הדין באישור חוזה אך ורק אם יש בכך עניין לציבור, אישורו של בית הדין את

⁴ חוזה אחיד - ויקיפדיה

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%97%D7%95%D7%96%D7%94_%D7%90%D7%97%D7%99%D7%93#.D7.91.D7.99.D7.AA_.D7.94.D7.93.D7.99.D7.9F_.D7.9C.D7.97.D7.95.D7.96.D7.99.D7.9D_.D7.90.D7.97.D7.99.D7.93.D7.99.D7.9D

החוזה יהווה אך ורק חזקה הניתנת לסתירה ולא חסינות מוחלטת מפני טענות לתנאים מקפחים וכן, לא ניתן יהיה לציין על החוזה שהוא אושר על ידי בית הדין.

2. ביטול תנאי מקפח :

היועץ המשפטי לממשלה או כל ארגון לקוחות או צרכנים המאושר לכך בחוק יכול להגיש תביעה לבית הדין לחוזים אחידים נגד תנאי מקפח בחוזה אחיד מסוים, ולבקש את ביטולו.

במידה ומצא בית הדין את הטענה בדבר הקיפוח כנכונה, יחשב התנאי כבטל בהתקשרויות שיבוצעו על פי חוזה זה מעתה והלאה או ישונה בצורה שבה לא יהיה מקפח עוד. כן, יכול בית הדין לקבוע תחולה רטרואקטיבית לביטול או לשינוי, אף כלפי חוזים שנכרתו, אך זאת אך ורק לחוזים שעוד לא בוצעו.

פסק דין 1 :

העובדות⁵:

המשיבה רכשה שואב אבק בעסקת רוכלות מסוכן המבקשת. למחרת ביטלה את העסקה בלא שהשתמשה במוצר. בעקבות הביטול נדרשה לשלם 1,000 ש"ח בגין ירידת ערך המוצר, זאת בניגוד להוראת חוק הגנת הצרכן לפיה קונה המבטל עסקת רוכלות אינו חייב בתשלום, אלא אם כן הוכח כי ערך הסחורה ירד. בית משפט השלום קיבל את תביעת המשיבה להשבת כספה, ומכאן הערעור. פסק הדין ניתן בח' בתמוז תשס"ב (18.6.02).

● בפסק דין זה ניתן לראות שלקוחה אשר רכשה שואב אבק בעסקת רוכלות, למחרת הלקוחה ביטלה את העסקה בזמן שהיא לא השתמשה כלל במוצר, אך בעקבות הביטול דרשו ממנה לשלם 1,000 ש"ח בגלל ירידת ערך למוצר. זאת בניגוד להוראת חוק הגנת הצרכן שבה אומרים שקונה המבטל עסקת רוכלות לא חייב בתשלום אלא אם יוכיחו שירד ערך המוצר.

● לעניות דעתי מפסק דין זה שניתן לראות שלקוחה אשר רכשה שואב אבק חדש ולא השתמשה בו כלל רוצה להחזיר את שואב האבק ולדעתי היא צריכה לקבל את מלוא כספה משום שהיא כלל לא השתמשה במוצר, והיא לא הורידה לו ערך, לכן אין לה מה להיות מחויבת ב-1,000 ש"ח.

⁵ בר"ע 808/01 קיי בע"מ נ' סוניה תק-מה 2002(2) 4065, עמ' 4068

פסק דין 2 :

בקשה למועצה להגבלים עסקיים לאשר לה תנאים מגבילים בחוזה אחיד עם לקוחותיה, על-פי סעיף 2 של חוק החוזים האחידים, תשכ"ד-1964 (להלן – החוק). בדיון שהתקיים לפני המועצה לא הובעה התנגדות לאישור התנאים המגבילים, פרט לסייגים מסויימים קלי ערך שאינם נוגעים לענין שלפנינו, והמועצה החליטה ביום 27.6.1974 לאשר את החוזה לתקופה של שלוש שנים. ביוני 1977 ביקשה המערערת אישור חדש לחוזה אחיד על-פי החוק. חוזה אחיד זה היה דומה בתנאיו בדרך כלל לחוזה האחיד הקודם שאושר כאמור לשלוש שנים. כשהחל הדיון בבקשה לא התנגד נציג היועץ המשפטי לממשלה למתן האישור, ברם המשיבות השנייה והשלישית (להלן – המשיבות) התייצבו לפני המועצה והביעו התנגדות לסעיפים שונים בחוזה המוצע ובמיוחד להוראות סעיף 6 שבו. באותו סעיף נאמר, לפי הנוסח שהיה לפני המועצה.

דעת השופט שמגר : דעתו של השופט שמגר שאיתו הסכים השופט שרשבסקי הייתה שאין עילה לפסילת התנאי המגביל ואילו דעת המיעוט של השופטת בן פורת.

הדברים שנאמרו על פי השופט שמגר הקיפוח, הפגיעה המהותית בזכויותיו של הלקוח, נמדד על פי אמת-מידה מוסרית וחברתית, וכתולדה מיישומן של אמות-מידה אלה נוצרו האבחנות, אותן היבחנו בפסיקה, בין תנאים מגבילים שענינם פגיעה בחיי אדם או נזק לגופו או לבריאותו.

על-אף אבחנה זו אין לדעתי להסיק מסקנה נחרצת, כי בית-המשפט לא יראה לעולם להפעיל סמכויותיו לפי סעיף 14 בקשר לתניות שענינן יחסי ממון בלבד, כי הרי כל ענין ייבחן בשים לב לכלל תנאי החוזה ולכל הנסיבות האחרות, אולם אין ספק כי ככל שמדובר על הסדרים חוזיים שבהם יש בתנאי המגביל, עליו הוסכם, כדי להשליך על זכויותיו של מי שעלול להיפגע בנפשו או בגופו עקב מעשה או מחדל שהם נשוא החוזה, יהיו אמות-המידה שיופעלו על-ידי הערכאות השיפוטיות קפדניות יותר כדי להבטיח זכויותיו של הנפגע-בכוח וכן היפוכו של דבר, היינו ככל שמתחוויר כי המדובר בעסקה כלכלית גרידא, תקטן הנטייה למעורבות של בית-המשפט, אלא אם מדובר בשירותים ציבוריים, חיוניים או אחרים.

דעת השופטת בן פורת : דעה שונה הביעה כאמור השופטת בן-פורת. דעתה היתה, שהעקרונות שנקבעו בפסקי-דין שבהם נפסלו תנאים בחוזים אשר הגבילו את אחריותו של הספק בגין פגיעה בגופו של הלקוח, היו מושתתים לא על הוראות חוק החוזים האחידים אלא על טעמים שלטובת הציבור או תיקון עולם וכי אין ולא כלום בין אותם עקרונות. ובין ההגנה שהמחוקק נתן ללקוחות בחוק החוזים האחידים, פרט לרעיון המשותף של הגנה מפני תנאי בלתי הוגן.

משפט עברי

⁶מדברי הרשב"א נגזר כי כל אדם החותם על שטר, שלענייננו הינו חוזה, לא יכול לטעון כי אינו ידע מה כולל השטר.

ייחודו של החוזה האחיד לעומת כל חוזה אחר הוא, שלעומת חוזה הנערך ונחתם בין שני אנשים, השותפים לניסוחו באופן מלא, מנוסח החוזה האחיד על ידי אחד הצדדים להתקשרות, לטובת התקשרויות רבות, עם צרכנים שונים. לרוב, מנסח החוזה הוא "הצד החזק": חברות גדולות, בנקים, קבלני בניין וכדומה, שביכולתם לשכור את שירותיהם של משפטנים, שינסחו עבורם חוזה שייטיב אתם ככל האפשר, ויקפח את הצד שעמו הם מתקשרים. לעתים, החוזה האחיד משופע בפרטים טכניים מקצועיים, בניסוחים שאינם נהירים להדיוטות ובאותיות קטנות, שלא תמיד טורח הלקוח לקראן. חוזים מסוג זה הם פרי ההתפתחות התעשייתית האדירה של המאה האחרונה, מכוחה נוצרו תאגידי רבי עוצמה, המתקשרים עם אלפי לקוחות, ומשום כך, אין ביכולתם לשבת ולערוך חוזה מיוחד עבור כל לקוח.

⁶ חוזה אחיד בהלכה. http://www.dintora.org/article/192#_ftnref3

אופיים של חוזים אלו, עורר לא אחת את השאלה, האם נכון להניח, כדרך שמניחים בחוזה רגיל, שהחותם על החוזה מודע לתנאי החוזה, ומשום כך, לא תישמע טענתו שלא הבין את פרטי החוזה, ולא היה מודע למשמעות חתימתו.

לכאורה, טענתו של מי שחתם על חוזה, שלא קרא אותו, או שקרא ולא הבין את משמעותו, היא טענה משוללת תוקף. המתחייב חתם על השטר בבחירתו המלאה, והיה עליו לבחון היטב למה הוא מתחייב. במידה ולא עשה כן – אין לו להלין אלא על עצמו בלבד.

אמנם, הסבר זה מובן לגבי סוחר, האמור להבין בענייני חוזים. ניתן אף לקבלו בדוחק לגבי אדם רגיל, המבצע עסקה מיוחדת, כזו שאינה מזדמנת בכל יום, כגון רכישת דירה. בעסקה מסוג זה, אדם משתדל 'ללמוד' את 'כללי המשחק', על מנת שלא להפסיד, ואם הוא רואה שאינו מסוגל לכך – הוא נועץ בבעל מקצוע או עורך דין.

אולם, האם ניתן לקבל את ההסבר לגבי אדם מן היישוב נמצא בקשרים עסקיים עם גופים רבים, כגון בנק, חברת ביטוח, חברת אשראי ועוד.

האם נוכל לומר בבטחה שאדם זה מבין היטב את משמעויותיהן של האותיות הזעירות והניסוחים המשפטיים המפותלים המוגשים לחתימתו, לעתים בתוך חוברת עבה של טפסים אמנם, ניתן היה לצפות שאדם שקול לא יחתום על טפסים מסוג זה, אך בכל אופן, עינינו הרואות שהציבור נוהג לחתום עליהם. על מה מסתמכים החותמים.

נראה שמרבית החותמים מניחים, שכיוון שמדובר בהתקשרות ממוסדת, ובחוזה שעל שכמותו חותמים אלפי או מאות אלפי אזרחים נוספים, 'מישהו' בוודאי קרא וביקר אותו. כאשר מדובר בחברה כלכלית גדולה כגון בנק או חברת ביטוח, הדברים גם מוסדרים על-ידי רשויות המדינה: באחריות המפקח על הבנקים לאשר כל מסמך שכזה.

לכן, במקרים רבים, כאשר מתברר למתחייב עד כמה הוא משועבד, הוא טוען להגנתו שלא שיער שזו היא משמעות התחייבותו.

מאמר זה נועד לבחון מהו יחס ההלכה לחוזה האחיד, ולטענות מן הסוג האחרון. פרטים שאין לצפות שיופיעו בהסכם: הרשב"א דן במקרה של ויכוח בין בת נשואה לאחיה.

הבת טוענת שקיבלה מאמה את כל קרקעות המשפחה-והשטר אבד, ולעומתה, האחים טוענים שחלק מהקרקעות הם שלהם. נגד טענת הבת, עומד שטר כתובתה, שתוכנו מעיד

על כך שהקרקעות המיוחסות לאחים של הקדש הן : מוגדרים בו מצרי השדה שהכניסה לבעלה, על ידי ציון שהשדות הסמוכים שייכים להקדש. מנגד, הבת טוענת שהיא לא נתנה דעתה לפרטי שטר הכתובה, ומשום כך לא מחתה, ולא דרשה לשנות את נוסחו. הרשב"א מזכה את האישה, ומנמק שאף על פי שעשה הבעל לה בכתובתה סימן לשאר קרקעות שהכניסה לו לא הפסידה בכך סימן לאחי לפי שיש הודאה בכך אבל זו שעשה הבעל סימן אין בכך כלום. ועוד שטענה יפה היא במה שאמרה שלא הבינה בכך ולא שמעה שאין כלה מרגשת במה שכתב בכתובתה. ובכיוצא בדברים אלו סומכת היא בכך על אחרים.

שטר שנכתב על ידי צד אחד : מהריא"ז עניין, דן בשטר ירושה שכתב זקן עיוור, ובו העביר את ירושתו מבניו אל בתו וחתנה. התעורר חשש, שמקבלי המתנה החתימו את הזקן על השטר בלא שידע מה בדיוק כתוב בו. מהריא"ז דן בעניין מכמה פנים, ופוסק, שכל עוד לא יעידו עדים שהזקן ידע היטב על מה הוא חותם, אין לסמוך על חתימתו, והוא מנמק הרמב"ן והרשב"א שהביאום הרב בית יוסף סימן מה דהתם ידוע שסמך עצמו על הסופר וחתם בלא קריאה, כמבואר בתשובת הרמב"ן שם, והוציא דין זה מדין שלישי, שכל שסומך עצמו על אמונתו של אחרים, גומר בדעתו להתחייב בכל מה שיאמר אותו אדם אחר. וזה שייך דווקא כשהוא סומך על איש אחר שאינו בעל דין ואז יש לו דין שלישי, לגבי הבעל דין בעצמו, אף שמאמינו, אינו גומר בדעתו להתחייב בכל מה שיאמר, מה שאומר שהדבר נוגע לעצמו, ודאי יש לחוש שישקר ויאמר דברים שלא עלה על דעתו להרוויח לעצמו, משא"כ באדם אחר שאינו בעל דין, הוא הנקרא שלישי, שאין אדם חוטא ולא לו, הוא סומך עצמו שלא ישקר עליו ולא יפסיד אותו, לכן דעתיה שסומך עליו להתחייב בכל מה שיאמר, ואם אירע הדבר אח"כ שיאמר השלישי דבר שלא נתחייב המשלישי. מהריא"ז עניין מסביר שהחותם בלא לקרוא מאמין למנסח השטר וסומך עליו.

הדבר נלמד מדין שלישי, שבו בעלי הדין סומכים על הכרעתו של השלישי. סברה זו קיימת רק כאשר השלישי הוא צד שלישי, אך לא כאשר המנסח הוא אחד מבעלי הדין.

תנאים שניתן להניח לגביהם שהחותם לא היה מודע לקיומם: לעתים, אף כאשר התנאי שלגביו מבקש החותם לטעון: "לא ידעתי על מה חתמתי" הוא רגיל, ואף כאשר החוזה לא נוסח בידי אחד הצדדים, תתקבל טענת החותם, שלא היה מודע לתוכנו של החוזה.

כך עולה מפסק דין שיצא מבית הדין הרבני הגדול בשנת תשל"ג, מפי הדיינים, הרבנים שאול ישראלי, יוסף קאפח ומרדכי אליהו.

פסק הדין עוסק בערעור על פסק דינו של בית הדין האזורי, שקיבל את בקשת הבעל לגרש את אשתו בעל-כורחה, בניגוד להתחייבותו בכתובה שלא לגרשה בעל-כורחה. אחת מטענותיו של החתן הייתה, שהוא בן לעדה שמעולם לא קיבלה על עצמה את תקנות רבנו גרשום, והוא לא הבין את המילים העוסקות בתקנה זו, ולא ידע על מה הוא חותם. עיון בדבריהם של דייני בית הדין הרבני הגדול, מגלה דעות שונות.

דעת הרוב (הרבנים קאפח ואליהו) הייתה, שיש לדחות את הערעור, בנימוק שהחתימה על הכתובה מחייבת את החתן רק בנוגע לסכום הכתובה או לתנאיה העיקריים. לרוב, נידונים פרטים אלו במשא ומתן מוקדם, ולא מתקבל על הדעת שהחתן לא ידע במה הוא מתחייב, ואם אכן לא ידע – הוא רשולן, ולכן חתימתו תחייב אותו.

לעומת זאת, הנוסח הסטנדרטי אינו מחייב, ובפרט שהוא מנוגד למנהג עדתו של החתן. לדעת הרבנים אליהו וקאפח, המקרה הנדון דומה לדברי הרשב"א בתשובה שהעובדה שהכלה לא מחתה אינה מהווה ראיה לכך שהבינה את כל תוכנו של ההסכם.

סוף דבר: בשנת תשמ"ג חוקקה הכנסת את חוק חוזים אחידים, שנועד להגן על לקוחות מפני תנאים מקפחים בחוזים אחידים.

חוזה אחיד הוגדר שם נוסח של שטר שתנאיו, כולם או מקצתם, נקבעו מראש בידי צד אחד, כדי שישמשו תנאים לחוזים רבים בינו לבין אנשים בלתי מסויימים במספרם או בזהותם. החוק נותן סעד ללקוח כנגד תנאי מקפח, בהתאם לשיקול דעתו של ביה"ד, ואף נותן דוגמאות לתנאים מקפחים.

החוק יוצר בתי דין מיוחדים שידונו בחוזים האחידים, ומאפשר לספק לפנות מראש לבית הדין על מנת שיאשר נוסח של חוזה.

ראוי גם להדגיש, שחוק החוזים האחידים מטפל בעיקר בתנאי מקפח, כלומר, בביטולו של תנאי בחוזה האחיד, שמעניק יתרון בלתי הוגן לאחד הצדדים לחוזה. מן המקורות שסקרנו לעיל עולה, שדין התורה מעניק הגנה רחבה יותר לטוען שלא ידע על מה חתם. טענה זו עשויה להתקבל, בהתאם לנסיבות, אף בנוגע לתנאים שאין להגדירם כתנאים מקפחים, דוגמת התנאי השולל מן הבעל את הזכות לגרש את אשתו בעל כורחה.

פרק השוואה

מה דומה ומה שונה במשפט העברי והישראלי:

בחוזה העברי והישראלי אפשר לראות שנוסח החוזה מנוסח על ידי צד אחד שהוא גם הצד החזק בחוזה ולרוב זה יהיה חברות גדולות, בנקים, קבלני בניין וכדומה. מטרת חוק החוזים האחידים בשתי המשפטים היא להגן על לקוחות מתנאים מקפחים. במשפט העברי אפשר לראות שמי שמתחייב על השטר (חוזה) וחותר עליו בבחירתו המלאה והיה עליו לבחון במה הוא מתחייב במידה והוא לא עשה את זה, אין לו להלין אלא על עצמו בלבד. נראה שמרבית החותמים מניחים, שכיוון שמדובר בהתקשרות ממוסדת, ובחוזה שעל שכמותו חותמים אלפי או מאות אלפי אזרחים נוספים, מישהו בוודאי קרא וביקר אותו. כאשר מדובר בחברה כלכלית גדולה כגון בנק או חברת ביטוח, הדברים גם מוסדרים על-ידי רשויות המדינה: באחריות המפקח על הבנקים לאשר כל מסמך שכזה.

במשפט הישראלי אפשר לראות שעל בית המשפט מוטל להכריע ביחסים של בעלי הדין שביניהם נכרת חוזה, נוסח החוק מבהיר שהתנאים הקבועים מראש ישמשו תנאים לחוזים רבים מבלי שישונו ומבלי שיותאמו לנסיבות המיוחדות של כל מקרה ומקרה. במשפט הישראלי אפשר לראות גם שישנם חוזים שבהם תנאים קבועים מראש ולצדם תנאים מוסכמים בין הצדדים בהסכמה הדדית, התנאים שנקבעו מראש על ידי צד אחד הם לבדם כפופים להוראות של החוק. לסיכום אפשר לראות ששתי המשפטים עובדים על אותו עיקרון של הגנת הלקוח, שאין תנאים מקפחים בחוזה. וגם שבשניהם יש לרוב צד אחד הכותב את החוזה.

סיכום

לסיכום אני יכול להגיד שלמדתי המון מאוד על הנושא וחקרתי אותו לעומק. למדתי שבחוזה אחיד מנסים כמה שיותר להגן על הלקוח שחותם על החוזה, שלרוב הפעמים כותב החוזה יהיה צד אחד ולא שתיהם ביחד. בנוסף ראיתי שהוקם במיוחד בית דין לחוזים אחידים הנמצא בירושלים שזה דבר נורא עצום שיש בית דין רק בשביל החוזים האחידים, ושהוא מתערב רק בשביל הגנת הצרכן בניסוחם. למדתי שחוזה אחיד הוא חוזה שבעיקר קבוצות, חברות גדולות, קבוצות כדורגל וכדומה הם בעיקר המשתמשים בחוזה אחיד מול המועסקים שלהם. לסיום אני רוצה להגיד שנורא נהנתי לעשות את העבודה על הנושא הזה, שהוא סקרן אותי כל פעם מחדש ושגיליתי המון דברים שהפתיעו אותי.

ביבליוגרפיה

חוק החוזים האחידים, התשמ"ג-1982 אריאל בן נון

חוק החוזים האחידים, תשמ"ג-1982*

אתר הפורומים המשפטיים-

<http://www.lawforums.co.il/fullArticleDetails.aspx?id=157396> .

חוזה אחיד - ויקיפדיה

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%97%D7%95%D7%96%D7%94_%D7%90

[.D7%97%D7%99%D7%93#.D7.91.D7.99.D7.AA .D7.94.D7.93.D7.99.D7.9F](https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%97%D7%99%D7%93#.D7.91.D7.99.D7.AA_.D7.94.D7.93.D7.99.D7.9F) .

[D7.9C.D7.97.D7.95.D7.96.D7.99.D7.9D_.D7.90.D7.97.D7.99.D7.93.D7.99.D7.9](https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%97%D7%95%D7%96%D7%99%D7%9D_.D7.90.D7.97.D7.99.D7.93.D7.99.D7.9)

[D](#) .

בר"ע 808/01 קיי בע"מ נ' סוניה תק-מח 2002 (2) 4065, עמ' 4068

חוזה אחיד בהלכה . http://www.dintora.org/article/192#_ftnref3 .

